

Галицька О. Б.,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ТАКСОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ (ОГЛЯД)

В оглядовій статті розглянуто проблему таксономії дискурсу у сучасній лінгвістиці, проаналізовано та систематизовано сучасні підходи до класифікації дискурсу відповідно до типологічних ознак дискурсів.

Ключові слова: таксономія, типи дискурсу.

В обзорной статье рассматривается проблема таксономии дискурса в современной лингвистике, анализируются и систематизируются современные подходы к классификации дискурса в соответствии с типологическими признаками дискурсов.

Ключевые слова: таксономия, типы дискурса.

The article deals with the problem of discourse taxonomy in modern linguistics. Modern approaches to the discourse classification based on typological features of different discourses are discussed and generalized in the article.

Key words: taxonomy, types of discourse.

У мовознавчих традиціях далекого та близького зарубіжжя (ФРН, Австрії, Швейцарії, США, Франції, Росії) та України дослідження типів дискурсу визнають одними з найактуальніших у сучасній когнітивно, комунікативно і прагматично зорієнтованій лінгвістиці (див., наприклад, праці [2; 4; 7; 8; 16; 21; 25; 37]).

Актуальність теми зумовлена еволюцією дискурсу: від екстраполяції в ньому логіко-філософських та психологічних категорій до екстраполяції широкого антропологічного змісту. Йдеться насамперед про певні зміни та трансформації у дискурсології як “мовознавчої дисципліни, представленої методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних чинників” [15, с. 124]. Практично не розробленою проблемою дискурсології є диверсифікація типів і видів дискурсу.

Протягом останніх років у східно– та західноєвропейському мовознавстві [6; 8; 13; 14; 16] дослідженню різних типів дискурсу надавалося дуже значної уваги, проте чіткої класифікації дискурсу ще не створено. Як справедливо зазначає відомий сучасний російський лінгвіст М.Л. Макаров, для сьогочасного розвитку “не все гаразд із критеріями визначення типів дискурсу” [12, с. 210]. Оскільки в основу типології дискурсу покладено різноманітні параметри, які у той чи інший спосіб детермінують структуру дискурсу. Цілком логічним наслідком різних критеріїв є розмаїття класифікацій й класифікаційні розбіжності.

Досягнення мети статті – таксономувати дискурс, передбачає виконання таких завдань: 1) систематизувати різноманітні класифікації дискурсу та простежити сферу їх використання; 2) визначити категорії, які є базовими для виокремлення різних типів дискурсу.

Аналіз зазначеної проблематики розпочнемо з терміну таксономії, який дедалі частіше вживається у лінгвістиці. Згідно зі словником Олени Олександрівни Селіванової (Черкаси), таксономія – це загальнонауковий метод класифікації досліджуваного матеріалу, одним із головних принципів якого є відповідність певної класифікації параметру – категорії [15, с. 714].

На думку представниць Харківської школи дискурсології (когнітивний вектор прагмалінгвістики) І. С. Шевченко та О. І. Морозової, основними критеріями виокремлення типів дискурсу стають ті, що пов’язані з такими його категоріями, як ситуативність, адресатність, інтенціональність, інформативність, стратегії й тактики дискурсу, когезія, когерентність, інтертекстуальність та ширше – інтердискурсивність, і можуть бути розрізнені в термінах семіотичної моделі – формальних, функціональних, змістових критеріїв. Тобто усю дискурсну границю можна розділити за певним критерієм: за формою (усний, писемний); за видом мовлення (монологічний, діалогічний); за адресатним критерієм (інституційний, персональний); за умов різних загальних настанов, комунікативних принципів (аргументативний, гармонійний); за фокусуванням на окремі властивості адресанта й адресата з виділенням дискурсів за соціально-демографічним, -професійним і -політичним критерієм (дискурси певних комунікантів і груп) [20, с. 234-235].

Усе активніше поняттям таксономії дискурсу послуговуються відомі російські дискурсознавці [8; 12]. Одну з найповніших типологій дискурсів, викладену в монографії [8], запропонував флагман російської дискурсної лінгвістики Володимир Ілліч Карасик. Зокрема, автор, за нашими підрахунками, називає біля 40 типів дискурсу, а саме такі як соціо– та прагмалінгвістичні типи (див. нижче).

Поміж соціолінгвістичних типів дискурсу він виокремлює: 1. Особистісно зорієнтований дискурс: а) побутовий (генетично вихідний тип дискурсу); б) буттєвий (художній, філософський, міфологічний діалог); 2. Статусно зорієнтований дискурс: а) інституційний (політичний, діловий, науковий, масовоінформаційний, дипломатичний, рекламний, педагогічний, медичний, військовий, спортивний, релігійний, юридичний); б) неінституційний [там само, с. 250-303].

Принагідно згадаємо доробок київських лінгвістів. Ростислав Євгенович Пилипенко запропонував концепцію інституційного комунікативного простору Німеччини, визначаючи основні одиниці його виміру – професійно спрямовані дискурси (зокрема, сучасний німецькомовний економічний дискурс) [13], а Ольга Михайлівна Льченко обґрунтувала концепцію етикетизації сучасного наукового англомовного дискурсу [7], чим зроблено внесок до типології дискурсу.

Виділяючи прагмалінгвістичні типи дискурсу, В. І. Карасик протиставляє їх: 1) за способом спілкування: ін-

формативний vs фасцинативний, змістовий vs фактичний, несерйозний (гумористичний, ігровий) vs серйозний, ритуальний vs буденний, протокольований vs непротокольований; 2) за каналом спілкування: усний vs писемний, контактний vs дистантний, віртуальний vs реальний [8, с. 304-342]. Відповідно до ступеня канонічності дискурсу автор протиставляє базовий і проєктивний типи [там само, с. 245]. Наприклад, базовий політичний дискурс реалізується в сучасному житті переважно через проєктивний дискурс мас-медіа.

Зрозуміло, що у пропонованій класифікації дискурсу перехреснюються типологічні ознаки, прагмалінгвістичні типи дискурсу доповнюють і уточнюють соціолінгвістичні, а тому відбувається взаємопроникнення різних типів дискурсу. На думку В. І. Карасика, ритуальний дискурс простежується в усіх типах дискурсу.

Лінгво- і соціопрагматичний підхід до вивчення різних типів інституційного дискурсу та його підвидів належним чином презентований у панорамі досягнень світової та вітчизняної лінгвістики XXI ст.: політичний дискурс [4; 8; 16; 17; 21; 29; 39], педагогічний [8], економічний [13; 18], масовоінформаційний [16; 26; 31; 36], науковий [7; 8], релігійний [8], медичний [8], рекламний [9], електронний [1; 8; 19]. До проблем інституційного дискурсу відносять і гендерні питання – аналіз особливостей мови чоловіків та жінок, антисексистські питання, а останнім часом і специфіку феміністського дискурсу [37; 38].

Приклади різних дискурсів розглянуто також не тільки з позицій соціальної ситуації, а й з позицій комунікативної ситуації [3; 4; 14]. Комунікативний підхід до визначення типів дискурсу лежить в основі відомої типології дискурсу Георгія Георгійовича Почепцова [14, с. 75-99]. Український мовознавець виокремлює такі комунікативні дискурси: теле-, радіо- і кінодискурс, газетний, театральний, рекламний, політичний, релігійний, неправдивий, ритуальний, лайливий, етикетний, фольклорний, міфологічний, святковий, невербальний, міжкультурний, візуальний, іронічний, ієрархічний, літературний, тоталітарний (неофіційний (позацензурний)) дискурси, дискурс у сфері “паблік рілейшнз”.

Розлога типологія дискурсу з опертям на сферу і характер комунікації подана в статті київської дослідниці Алли Дмитрівни Белової [3, с. 11-14]. Зокрема, авторка говорить за сферами функціонування про Інтернет-, бізнес-дискурс, дискурс переговорів, сімейного спілкування, психотерапії, академічний, політичний, дипломатичний, педагогічний, рекламний, релігійний, риторичний, медичний, юридичний, ергодічний. Ураховуючи характер комунікації, авторка виокремлює: а) спонтанний, підготовлений, офіційний, неофіційний; б) чоловічий, жіночий, дитячий, підлітковий, літніх людей; в) аргументативний, конфліктний, авторитарний, лайливий.

У фундаментальній монографії [4] А.Д. Белова виокремлює шість, на її думку, основних видів аргументативного дискурсу: 1. Пов’язані з підготовленою аргументацією: політичний, юридичний, академічний, рекламний; 2. Пов’язані з спонтанною аргументацією: побутовий і виробничий [4, с. 153-203]. Як зазначає вчена, класифікації не претендують на абсолютну повноту.

Певною мірою підсумковою можна вважати працю львівського вченого Флорія Сергійовича Бацевича [2]. Скориставшись ідеєю Р. Якобсона про лінійну модель комунікації [22], Ф. С. Бацевич зосередив свою увагу на типології дискурсу з опертям на складники цієї моделі комунікації [2, с. 16-19].

Цікаву класифікацію типів дискурсу запропонувала В.В. Красних [11, с. 114]. Зокрема, вона виділяє залежно від лінгвокультури, до якої належать мовці, від національно-лінгвокультурної спільноти, національний дискурс (англійський, російський та ін.), в межах якого виокремлюються поетичний, естетичний, науковий, критичний, педагогічний, юридичний, політичний.

Оригінальна типологія дискурсів у межах загального та культурного вимірів мовленнєвої діяльності запропонована в публікації Валентини Броніславівни Бурбело [5]. На думку вченої, в основу формування дискурсів покладено поняття валоризації. Остання розглядається як “механізм культурного, ціннісного в широкому розумінні означення системно-функціональних категорій мови” [5, с. 8].

Недоцільно, на нашу думку, ототожнювати дискурс з (функціональним) стилем і, як наслідок, типологію дискурсу з функціонально-стильовою типологією (пор., наприклад: [3, с. 13; 10, с. 91-129; 35, с. 15]).

Цікаві думки, спостереження та аналітичні висновки щодо структури жанрових дискурсних типологій містить колективна монографія науковців Львівського національного університету імені Івана Франка під загальною науковою редакцією і керівництвом Катерини Яківни Кусько (1931-2010). Вчені Львівської школи дискурсознавства та текстолінгвістики фіксують у дискурсі відповідно: а) до дихотомії, мова усна – мова письмова: дискурс тексту, усної комунікації (монологічної, діалогічної, полілогічної); б) до жанрової специфіки: дискурс науковий, художній, ділової документації, публіцистичний; в) до фахової специфіки: політологічний, мистецтвознавчий, фізичний; г) до превалюючих категоріальних ознак у типологічній структурі дискурсу: дискурс спонукальний, аргументаційний, консекутивний, локативний. В художньому дискурсі виділяють за жанром – дискурс романного жанру, поезії, короткого оповідання, а за літературним напрямом – дискурс реалізму, постмодернізму. Своєю чергою дискурс роману дає підстави виокремити дискурс оповідної техніки, психологізації зображення, історичного роману [6, с. 31-32].

В німецько-австрійсько-швейцарській школі дискурсивного аналізу (Siegfried Jäger (З. Егер), Peter Polenz (П. Поленц), Ulla Fix (У. Фікс), Reinhard Fiehler (Р. Філер), Ingwer Paul (І. Пауль), Anja Mikler (А. Міклер)), яка розвинулася на базі концепції дискурсу французького історика, соціолога, мовознавця Мішеля Фуко (Michel Foucault) [24], дискурс трактують як мовне вираження (мовний корелят) певної суспільної практики, впорядковане і систематизоване особливим чином використання мови, за яким стоїть ідеологічно й історично зумовлена ментальність. Дискурсивний аналіз розглядають як засіб соціально-історичної й ідеологічної реконструкції “духа часу”, проникнення в глибинну структуру тексту, його смисл (див. також праці Нормана Феркло (N. Fairclough) [25]).

На основі “політолінгвістичних” (*politologisch*) параметрів (Ruth Wodak (Відень), Kersten Sven Roth (Цюріх), Constanze Spieß (Мюнстер), Steffen Pappert (Аугсбург), Melani Schröter (Радінг)) виділяють і досліджують такі типи дискурсу та його підвиди (наводимо мовою оригіналу): *Ost-West-Diskurs: Ost-Diskurs* [34]; *der mediale Zonenkinderdiskurs, der öffentliche Diskurs, der öffentlich-politische Diskurs* [36]; *der mediale (Wieder-)Vereinigungs-*

(*bzw. Spaltungs-*)*Diskurs* [30]; *der massenmediale deutsch-deutsche Diskurs* [26]; *der bundesdeutsche Diskurs* [33]; *Medien diskurs nach der deutschen Einheit* [31]; *Migrations diskurse politischer Eliten* [29], а також *Bioethikdiskurs* [36].

П. фон Поленц розрізняє три дискурси для НДР, а саме: 1) публічний, офіційний (*der öffentliche Diskurs in allens taatlichen Institutionen und Massenmedien*); 2) напівпублічний (*der halböffentliche Diskurs in kirchlichen und oppositionalen Diskursgruppen und im kulturell-literarischen Bereich*); 3) приватний (*der privat-zwischenmenschliche Diskurs im vertraulichen Umgang in Familie, Nachbarschaft und Freundeskreisen*) [32, с. 131].

3. Егер протиставляє гегемонійні ("normale", herrschende, hegemoniale Diskurse) і негегемонійні дискурси (*Gegendiskurse, nicht-hegemoniale Diskurse*). Останні, на його думку, подолають превалюючі ознаки панівних дискурсу і спробують змішатися з ним у розумінні інтердискурсу (*Interdiskurs*) [28, с. 152-153].

У цьому ракурсі французька учена А.-Л. Дакс (Anne-Laure Daux) (Париж) досліджує літературний Схід-дискурс, в межах якого вона описує східнонімецький *Nachwendeliteraturdiskurs* (дискурс літератури після падіння комуністичної системи в колишній НДР) як контрдискурс (*Gegendiskurs*) відносно до гегемонійного дискурсу [23].

Отже, роль дискурсів різних типів і виражених у них смислових структур специфічно виявляється у різних культурах і в різні історичні епохи. Тенденція розвитку типів дискурсу, які базуються на різних прагматико-, соціо-, політолінгвальних, лінгвокомунікативних та -культурологічних категоріях, зводяться до переходу на нові типи дискурсу: відбувається розростання форм і способів масовоінформаційного дискурсу в різноманітних інтерактивних модусах. Водночас збільшується значущість художнього дискурсу як способу збереження етнокультурної ідентичності в умовах інтернаціоналізації наукового, ділового і побутового спілкування.

Аналіз спеціальної літератури дозволяє говорити про те, що проблема таксономії дискурсу перебуває ще на стадії становлення і надалі залишається актуальною. Створення повної багатоаспектної типології дискурсу ХХІ ст. – справа майбутнього, хоча, як уже видно із поданого вище огляду, дискурсологами зроблено чимало.

Принагідно необхідно зазначити, що, попри наявність окремих цікавих спостережень над розвитком конкретних типів дискурсу, специфіка їх історичної динаміки повністю не осмислена, теорія історичних змін типів дискурсу до цього часу не створена.

Література:

1. Аврамова А. Г. Электронный дискурс в зеркале оппозиции "устный / письменный" / А. Г. Аврамова // Вестник Москов. гос. ун-та. – Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 2004. – № 3. – С. 119-126.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи: [монографія] / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
3. Белова А. Д. Поняття "стиль", "жанр", "дискурс", "текст" у сучасній лінгвістиці / Алла Дмитрівна Белова // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Іноземна філол. – К.: Київ. ун-т, 2002. – Вип. 32. – С. 11-14.
4. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации: [монографія] / Алла Дмитриевна Белова. – К.: ИИА "Астрей", 2003. – 311 с.
5. Бурбело В. Б. Типологія дискурсів у просторі мовленнєвої діяльності / Валентина Броніславівна Бурбело // Вісн. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Іноземна філол. – К.: Київ. ун-т, 2000. – Вип. 28. – С. 6-9.
6. Дискурс іноземномовної комунікації: [колективна монографія / Ред. Катерина Яківна Кусько]. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 495 с.
7. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу: [монографія] / Ольга Михайлівна Ільченко. – К.: Політехніка, 2002. – 288 с.
8. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: [монографія] / Владимир Ильич Карасик – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
9. Клименко О. О. Соціальна реклама як особливий жанр рекламного дискурсу / О. О. Клименко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Розділ І. Дискурсознавство. Текстологія. 5 (ч. 2). – Луцьк, 2011. – С. 55-59.
10. Кожин А. Н., Крылова О. Б., Одинцов В. В. Функциональные типы русской речи / А. Н. Кожин, О. Б. Крылова, В. В. Одинцов. – М.: Высш. шк., 1982. – 223 с.
11. Красных В. В. "Свой" среди "чужих": миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: Гнозис, 2003. – 375 с.
12. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: Гнозис, 2003. – 280 с.
13. Пилипенко Р. Є. Німецький економічний дискурс: методологія, моделі, жанри: [монографія] / Ростислав Євгенович Пилипенко. – К.: Видав. Дім Дмитра Бураго, 2005. – 316 с.
14. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації [монографія] / Георгій Георгійович Почепцов. – [2-ге вид., доп.]. – К.: Київ. ун-т, 1999. – 308 с.
15. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
16. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [монографія] / Катерина Степанівна Серажим; ред. Володимира Володимировича Різуна. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.
17. Славова Л. Л. Лінгвопрагматичні особливості сучасного американського політичного дискурсу / Л. Л. Славова // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Житомир, 2004. – № 17. – С. 233-234.
18. Тарасова Е. В. К проблеме определения экономического дискурса в лингвистике / Е. В. Тарасова // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2004. – № 635. – С. 183-187.
19. Чугу С. Лінгвістичні особливості електронного дискурсу / С. Чугу // Текст – текстолінгвістика, дискурс – дискурсознавство у світлі когнітології: зб. наук. пр. – Львів: Ареал, 2005. – С. 244-248.
20. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: [монографія / під ред. Ірини Семенівни Шевченко]. – Харків: Константа, 2005. – С. 233-236.

21. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. – М.: Гнозис, 2004. – 326 с.
22. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон // Структурализм “за” и “против”. – М., 1975. – 234 с.
23. Daux A-L. Die ostdeutsche Nachwendeliteratur als Gegendiskurs / Anne-Laure Daux // Sprache – Politik – Gesellschaft / Heidrun Kämper, Jörg Kilian, Kersten Sven Roth (Hrsg.). – Band 1: Diskursmauern. Aktuelle Aspekte der sprachlichen Verhältnisse zwischen Ost und West. / Kersten Sven Roth, Markus Wienen (Hrsg.) – Bremen: Hempfen Verlag, 2008. – S. 91-114.
24. Diskurslinguistik nach Foucault. Theorie und Gegenstände / [Ingo Warnke (Hg.)]. – Berlin, New York: de Gruyter, 2007. – 456 S.
25. Fairclough N., Wodak R. Critical discourse analysis / N. Fairclough, R. Wodak // Discourse as Social Interaction. Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction. / Teun van Dijk (ed.). – Vol. 2. – London: Sage, 1997. – P. 192-217.
26. Fiehler R. Die Wiedervereinigung als Kulturberührung. Ausarbeitung von wechselseitigen Kategorisierungen und von Beziehungsmodellen im massenmedialen deutsch-deutschen Diskurs / Reinhard Fiehler // Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschland und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa / Marek Czyzewski, Elisabeth Güllich, Heiko Hausendorf, Maria Kastner (Hgg.). – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995. – S. 328-347.
27. Fix U. Texte mit doppeltem Boden? Diskursanalytische Untersuchung inklusiver und exklusiver personenbeurteilender Texte im Kommunikationskontext der DDR / Ulla Fix // Totalitäre Sprachen – Langue de bois – Language of Diktatorship / R. Wodak, R. Kirsch (Hgg.). – Wien: Passagen-Verlag, 1995. – S. 71-92.
28. Jäger S. Kritische Diskursanalyse. Eine Einführung / Siegfried Jäger. – Duisburg: DISS-Studien, 1993. – 123 S.
29. Mikler A. Migrationsdiskurse politischer Eliten: Identitätspolitik durch einen Diskurs der Ungleichheit? Eine diskursanalytische Untersuchung von Migrationsdiskursen in der Bundesrepublik Deutschland 1999-2002 [Elektronний ресурс] / Anja Mikler. – Режим доступа: <http://hdl.handle.net/2003/22523>
30. Pappert S., Schröter M. Der Vereinigungsdiskurs als Spaltungsdiskurs in der Spiegel-Berichterstattung 1990-2000 / Steffen Pappert, Melani Schröter // Sprache – Politik – Gesellschaft / Heidrun Kämper, Jörg Kilian, Kersten Sven Roth (Hrsg.). – Band 1: Diskursmauern. Aktuelle Aspekte der sprachlichen Verhältnisse zwischen Ost und West. / Kersten Sven Roth, Markus Wienen (Hrsg.) – Bremen: Hempfen Verlag, 2008. – S. 157-178.
31. Paul I. Schismogene Tendenzen des Mediendiskurses nach der deutschen Einheit / Ingwer Paul // Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschland und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa / Marek Czyzewski, Elisabeth Güllich, Heiko Hausendorf, Maria Kastner (Hgg.). – Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995. – S. 297-327.
32. Polenz P. von Die Sprachrevolte in der DDR im Herbst 1989. Ein Forschungsbericht nach drei Jahren vereinter germanistischer Linguistik / Peter von Polenz // Zeitschrift für germanistische Linguistik. – 1993. – H. 21. – S. 127-149.
33. Roth K. S. Wie man über ‘den Osten’ spricht – die ‘Neuen Länder’ im bundesdeutschen Diskurs / Kersten Sven Roth // German as a foreign language. – 2004. – # 2. – S. 15-39.
34. Shetar A., Hartung W. Was ist ‘Ostjammer’ wirklich? Diskurs-Ideologie und die Konstruktion deutsch-deutscher Interkulturalität / Alissa Shetar, Wolfdietrich Hartung // Sprache als Mittel von Identifikation und Distanzierung / Ruth Reiher, Undine Kramer (Hgg.) – Leipziger Arbeiten zur Sprach- und Kommunikationsgeschichte, 5. – Frankfurt/Main: Peter Lang, 1998. – S. 39-66.
35. Skrebnev Y. M. Fundamentals of English Stylistics / Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка: учеб. для вузов. – М.: ОООИзд. АСТ, Астрель, 2000. – 224 с. – (На англ. яз.).
36. Spieß C. Zur sprachlichen Konstruktion von Identität im medialen Zonenkinderdiskurs / Constanze Spieß // Sprache – Politik – Gesellschaft / Heidrun Kämper, Jörg Kilian, Kersten Sven Roth (Hrsg.). – Band 1: Diskursmauern. Aktuelle Aspekte der sprachlichen Verhältnisse zwischen Ost und West. / Kersten Sven Roth, Markus Wienen (Hrsg.) – Bremen: Hempfen Verlag, 2008. – S. 115-140.
37. Tannen D. Gender and discourse / D. Tannen. – N. Y.: Oxford University Press, 1994. – 203 p.
38. Wodak R. Gender and discourse / Ruth Wodak. – L., Thousand Oaks: Sage Publications, 1997. – 303 p.
39. Wodak R. Diskurs, Politik, Identität / Ruth Wodak // Der Mensch und seine Sprache(n). – Wien: Bohlan, 2001. – S. 34-45.